

Maria Àngels Anglada i la màgia dels ocells

Dels «lloros que verdegem a la seva manera» a «l'albatros viatger de records», passant pel «mar d'àlcids»

Començo aquest article assegut davant de l'ordinador, a una de les taules de la biblioteca del vaixell i per la finestra veig passar encara albatros, baldrigues i petrells de diferents espècies. Fa una estona un grup de dofins de franja blanca (*Lagenorhynchus cruciger*) de bonica combinació blanca i negra, ens seguia de ben a prop, jugant amb l'estela que anàvem deixant, i un gran albatros viatger, l'ocell de més envergadura del món, ha fregat pràcticament la meua finestra amb la punta de l'ala, i això m'ha desencadenat tot de pensaments lligats amb la M. Àngels Anglada, que tot seguit intentaré explicar en aquest article en la seva memòria, que li dec des de fa quinze anys.

JORDI SARGATAL > TEXT I FOTOS

Estem navegant amb el *Planicius* per l'Atlàntic sud, rumb cap a l'est, de les Shetland del Sud cap a les Geòrgies del Sud, pràcticament l'itinerari que va fer el mític Shackelton en un petit bot de salvament per anar a buscar ajuda i rescatar la seva tripulació, que s'havia quedat a l'Antàrtida. El *Planicius* és un vaixell holandès especialitzat a visitar l'Àrtic i l'Antàrtic.

Haviem sortit d'Ushuaia, a la Terra del Foc argentina, per tocar terra a la península antàrtica, a la badia de l'Esperança, uns llocs remots i perduts on ens porta una de les expedicions que anualment fem amb l'amic Josep del Hoyo, dins les feines per anar bastint el *Handbook of the Birds of the World*

i les seves derivacions digitals futures. De les Geòrgies havíem d'enfilars cap a les illes Gough, Inaccessible i Nightingale, del grup de Tristan da Cunha, per pujar Atlàntic amunt fins Santa Hele-

A Les Closes, primera novel·la de la M. Àngels Anglada, quan descriu el paisatge que s'albira des de Vilasirvent, ja ens introdueix en la necessitat de preservar la bellesa dels aiguamolls, en aquells moments encara molt desconeguts

na i Ascensió, ja als tròpics, però una avaria greu ens ha deixat ancorats a Grytviken durant vuit dies, fins que ha arribat el vaixell *Ushuaia* per rescatarnos i dur-nos, després de sis dies de navegació, al port de Montevideo, on desembarcarem. Tot plegat hauran estat quasi 30 dies de vaixell, amb moltes hores mirant i revisant el mar i repassant mentalment moltes i moltes coses. L'estada forçada, però molt agradable, a les Geòrgies del Sud, al port de Grytviken, em dóna el temps necessari per escriure aquest article.

Torno a pensar intensament en l'enyoradíssima M. Àngels Anglada, des del moment que l'albatros ha quasi fregat la finestra de la biblioteca on estic escrivint. Enguany, per Sant Jordi, farà

13 anys de la seva sobtada mort, el 23 d'abril del 1999. En aquests anys, sempre que he pogut, l'he citat als meus escrits i sempre adjectivant-la com a enyoradíssima, un sentiment que encara em perdura i que espero que em segueixi per molts anys, per sempre. De fet ella mateixa ens ho recordava a les pàgines inicials de *Les Closes*, citant una frase de Giuseppe Ungaretti: «És en els vius que hi ha el camí dels morts, nosaltres som la correntia d'ombres, ells són llavor que germina en el somni, seva és la llunyania que ens empara i la seva ombra dóna pes als noms».

A *Les Closes*, primera novel·la de la M. Àngels, escrita entre l'agost del 1974 i el novembre del 1975, quan descriu el paisatge que s'albira des de Vilasirvent, ja ens introdueix en la necessitat de preservar la bellesa dels aiguamolls, en aquells moments encara molt desconeguts, quan diu:

«No restareu pas decebuts en veure la plana... Sí, mireu-la bé, perquè mai no podem saber si duraran gaire en la seva gràcia vivint aquestes contradiccions on el cor es detura. El somriure

>> *Dofins de franja blanca*
(*Lagenorhynchus cruciger*)
seguint el Plàncius, prop de les
Geòrgies del Sud.

blavís el mar, ja un poc amagat, la ratlla dels aiguamoixos, les vorades d'àlbers i de freixes que clouen els prats, aquesta claror d'avui sense calitja, tot, tot és amenaçat».

L'article que ara escric en la seva memòria, l'he tingut al cap des de l'estiu del 1999, però per una certa reserva sentimental, per una sensació pudorosa per haver d'explicar vivències i sensacions íntimes, l'he anat deixant diverses vegades. De fet, he hagut de refer dos cops el títol pensat inicialment.

Aquell mateix hivern anterior a la mort de M. Àngels Anglada ens havíem trobat a la plaça de l'estació de Figueres i havíem parlat de la bellesa dels vols dels gavotins

Els lloros verdegens tots a la seva manera

Primer, a l'agost del 1999, el vaig titular «Els lloros verdegens tots a la seva manera». Va ser un dia preciós, a Manu, a l'Amazònia peruana, a una *colpa* del riu Madre de Dios. Les *colpas* són unes parets terroses, provocades per l'erosió dels rius, on milers de lloros de diferents espècies van cada matinada i a la mateixa hora per ingerir terra, sembla que per poder fer millor la digestió de certs fruits de la selva. Per esperar-los

M. Àngels Anglada i els Aiguamolls

Per explicar la relació entre la poetessa M. Àngels Anglada i els Aiguamolls, reproduïm un fragment del llibre *Defensa de la Terra. Maria Àngels Anglada* (Col·lecció «Josep Pla», Diputació de Girona, 2013), en el qual Eusebi Ayensa i Francesc Foguet recullen articles de l'escriptora, sobretot en relació amb el paisatge.

«Ni més ni menys que vint-i-dos articles de la nostra antologia (un d'ells doble) són dedicats, de manera monogràfica o gairebé, a la defensa i divulgació entre els lectors dels aiguamolls de l'Empordà. Aquesta insistència no és casual. Des de l'estiu del 1976, en què s'alçaren les primeres veus per a la protecció dels aiguamoixos empordanesos, seriosament amenaçats per poderoses empreses constructores, Anglada es posicionà sense embuts al costat dels qui defensaven la protecció d'aquesta zona de maresmes situada entre la Muga i el Fluvià, on cada any sojornen milers d'ocells en el seu trànsit migratori des del Nord d'Europa fins a l'Àfrica. Com a gest de solidaritat, dedicà el poema següent al Grup de Defensa dels Aiguamolls Empordanesos, musicat pel grup Indika, i que es convertí en tot un himne de la campanya:

Envaiureu aquest recer vivent
que ja de lluny enyoren tantes ales?
No trobarà més l'aigua nodridora
i els verds amagatalls l'ocell del Nord?
Àlics rosats, amics collverds, adéu,
adéu, xic corriol i fredeluga,
princesa acolorida de l'hivern.
Murs de ciment, deixalles, només pols
seran els nius on bategà la vida.
Però quan haurà mort l'últim ocell,
lassat del vol, a frec d'aigua alterada,
quan escates d'argent no tindrà el mar,
no espereu respirar: ja lentament,
l'home-botxí comença l'agonia».

El número 110 de la *Revista de Girona* (1r trimestre de 1985) va incloure un ampli dossier titulat «Els Aiguamolls de l'Empordà, una batalla guanyada», que acaba amb «Una història entre dos poemes», on es diu: «Ara, un cop assolida la recuperació, l'escriptora ha fet un altre poema que ressegueix els versos de l'anterior i transforma els seus mals presagis en signes de victòria. Entre un i altre text –el segon el publiquem com a primícia– s'enclou tota la història d'aquests anys; una història que va començar amb incerteses i que ara viu de seguretats i d'esperances.

No han destruït aquest recer vivent
que ja de lluny enyoren tantes ales.
Aquí retroba l'aigua nodridora
i els verds amagatalls l'ocell del Nord.
Àlics rosats, amics collverds, torneu,
torneu, xic corriol i fredeluga,
princesa acolorida de l'hivern.
Murs de ciment i ferro han reculat
davant dels nius tots bategant de vida.
Com un somriure clar, repòs d'ocells
cansats del vol, a frec de les onades
i el sol que hi riu, i escates d'or i argent.
Hem aturat la mort, en llarg combat:
una treva signada amb aire i ales».

haviem d'estar quietes durant hores, des d'abans de fer-se clar, a una balsa ancorada al mig del riu. Quan va començar a clarejar varen començar a arribar volades i volades de lloros, cotorres i guacamais que varen omplir el cel, els arbres de la selva propera i la *colpa* de crits variats i sons, però bonics, i de colors verds molt diferents, de discrets a llampants. La sensació va ser preciosa, i en aquell moment em va venir al cap la frase de la M. Àngels quan descriu les Closes al llibre d'aquest nom:

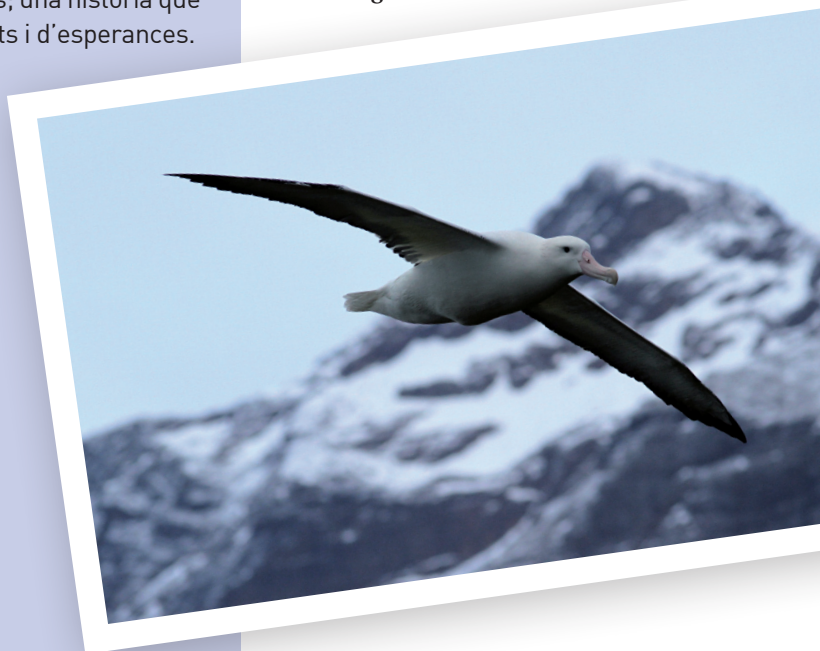
«Sortint del poble pel camí dels Tamaris, arribareu al cap d'un quart i mig a les Closes, i ja em direu si gaires indrets us somriuen més dolçament, sempre que no us deixeu enganyar pel posat il·lusòriament tranquil d'aquest paratge i espereu que se us entortolligui al cor com una heura de lenta creixença... Les Closes a la primavera, quan enmig dels recs veureu esclatar una munió de petites flors blanques i els arbres de les voreres, saules, freixes, plàtans, verdegem tots a la seva manera».

I per tot això volia titular així aquella primera versió d'aquest article en la seva merescudíssima memòria.

Mar d'àlcids

El 2009, just al desè aniversari de la mort de la M. Àngels, a l'estiu ens va tocar viatjar a Sibèria. Un dels objectius principals era l'observació de la rara cigonya siberiana (*Ciconia boyciana*), i per això vàrem recórrer el riu

>> *Albatros viatger (Diomedea exulans), l'ocell de més envergadura del món, que pot arribar als quatre metres de punta a punta d'ala. Geòrgies del Sud.*

Ussuri des de Vladivostok, per trobar els seus nius al llac Khanka (és el llac glaçat a l'hivern, de la pel·lícula *Dersu Uzala*, on els dos protagonistes han de passar la nit en una cabana de canyís feta d'urgència al mig de la tempesta de neu). Però també vàrem anar al nord del mar d'Okhotsk, a l'illa de Talan, que es troba a l'oest de Magadan, la tristament famosa ciutat on Stalin va idear els terribles gulags.

Per arribar a l'illa de Talan havíem estat tota la nit navegant des de Magadan, amb una barca de pesca, amb tres pescadors i el nostre guia, tots russos. A la matinada, ens va despertar una immensa cridòria d'ocells, acompanyada per la molt agradable i sonora conversa en rus dels tres pescadors. A fora volaven milers i milers d'àlcids, és a dir, gavots, gavotins, somorgollaires, frarets, i sobretot una espècie de mida mitjana, el gavotí emplomallat (*Aethia cristatella*). En volava un grup de mig milió d'exemplars, segons el guia, i ho feien amb les giragonses típiques dels estornells.

>> *Gran volada de gavotins emplomallats (Aethia cristatella), fent les giragonses típiques dels estornells, a les illes Talan, al mar d'Okhotsk.*

No sé si va ser l'experiència anterior amb la cigonya siberiana, ja que la M. Àngels sempre em preguntava per les cigonyes, i segur que li hagués agradat sentir l'explicació de la troballa de la siberiana; o la sonora conversa en rus, per l'amor que ella sentia per les llengües; o simplement la volada com

Quan, el desembre del 1977, vàrem començar, públicament i amb força, la campanya de defensa dels Aiguamolls, de seguida vàrem tenir el suport de la nostra entranyable poetessa M. Àngels Anglada, amb un poema preciós que ens va fer arribar per sorpresa

d'estornells dels gavotins, ja que aquell mateix hivern anterior a la seva mort ens havíem trobat a la plaça de l'estació de Figueres i havíem parlat de la bellesa dels seus vols. Però de seguida vaig tornar a pensar en l'article i a fer-ne un altre esborrany. Aquí el títol que li dedicava era clar, «Mar d'àlcids», ja que diverses espècies de frarets, somorgollaires i gavotins, tots de la família dels àlcids, abundaven esplèndidament en aquest mar.

I avui, quan l'albatros ha fregat la meua finestra a la biblioteca del *Planicius*, ha desencadenat tot aquell seguit de vivències, que ja no puc evitar d'explicar, mirant de vèncer aquella pudorosa vergonya que se sent en destapar sentiments. Avui l'article s'hauria d'intitular «L'albatros viatger de records», però abans de continuar m'agradaria explicar com vaig conèixer la M. Àngels.

El treball sobre l'òliba i el poema dels Aiguamolls

El primer record que tinc de la M. Àngels Anglada és del dia que ens va donar un premi per haver guanyat un

>> Niu amb pollets de la rara cigonya siberiana (*Ciconia boyciana*), al llac Khanka (Sibèria).

concurs de redacció, a primers del 1974. Òmnium Cultural de Figueres havia convocat un premi per a un treball sobre «Una espècie útil o perjudicial per a l'agricultura», i en Dionís Cañada i jo ens hi vàrem presentar amb un treball sobre l'òliba, com a beneficiosa, clar, i que precisament ens va corregir la seva filla Rosa Geli Anglada, companya nostra de COU, a qui vàrem demanar que ens mirés de rebaixar les faltes de català, que parlàvem fluidament, però que no havíem escrit en tota la nostra ensenyança bàsica.

El dia del lliurament del Premi, la M. Àngels ens va dir que li havia agradat molt que defenséssim l'òliba, fins feia poc encara dins les llistes que la *Junta de Extinció de Alimañas* intentava aniquilar de tot l'Estat, amb les primes que donaven als caçadors per cada exemplar mort, com per totes les altres rapinyaires, tant diürnes com nocturnes, i per tots els mamífers predadors. Ella ens va parlar de les connotacions de saviesa que la mitologia grega atorga a l'òliba i als mussols. I també li va agradar molt saber que ens gastàriem les 2.500 pessetes del premi (avui serien només 15 euros!!) anant per Setmana Santa a observar ocells a l'illa de Buda, al delta de l'Ebre. Un viatge inoblidable, que li vàrem explicar a través de la seva filla Rosa.

Quan, el desembre del 1977, vàrem començar, públicament i amb força, la campanya de defensa dels Aiguamolls, de seguida vàrem tenir el suport de l'artista santperenc Prim Fullà, amb una litografia que va ser l'emblema de la campanya, i de la nostra entranyable poetessa M. Àngels Anglada, amb un poema preciós que ens va fer arribar per sorpresa, i que posteriorment es va editar per obsequiar les persones que assistien al sopar d'homenatge que se li va fer a Figueres, el gener del 1979, amb motiu d'haver guanyat el Premi Josep Pla amb la seva primera novel·la, *Les Closes*.

A finals del 1978, quan el Centre Excursionista Empordanès ens va publicar el llibre *Els ocells de l'Empordà*, fet conjuntament amb Rosa Llinàs (la Zeta) i Francesc Giró, crec que les pri-

La M. Àngels Anglada va seguir especialment la reintroducció de les cigonyes a la nostra comarca, i per això va ser una gran defensora i divulgadora del llibre *Terra de Gantes*

meres persones a qui el vàrem anar a ensenyar van ser la M. Àngels i el seu marit, el també amic Jordi Geli. I a partir d'aquell moment venien sovint als Aiguamolls i a les activitats que hi organitzàvem, encara que en aquell temps pocs eren els ocells que s'hi podien veure.

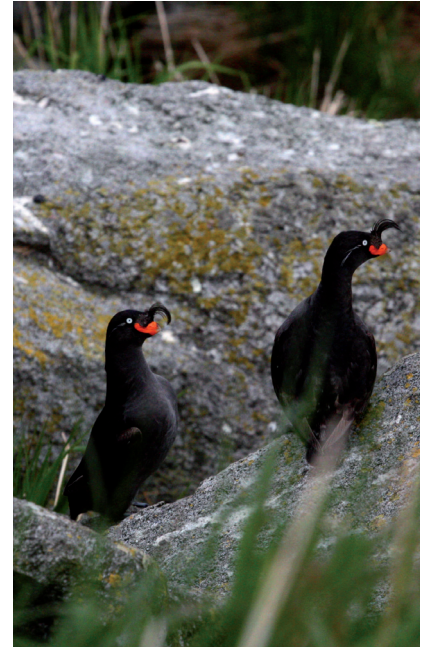
La M. Àngels va seguir especialment la reintroducció de les cigonyes a la nostra comarca, i per això va ser una gran defensora i divulgadora del llibre *Terra de Gantes*, que vàrem fer el 1996 per celebrar els deu anys de la *Guita*, la nostra cigonya impruntada, que va tenir molt d'interès a presentar oficialment a les seves nétes. I gràcies a la seva proposta el llibre va ser guardonat amb un dels Premis Crítica «Serra d'Or».

El dinar amb Pasqual Maragall a l'Empordà

L'últim dia que vaig parlar estona amb la M. Àngels va ser el 17 de gener del 1999, a un dinar a Borrassà, que culminava tot un matí d'activitats de la plataforma «Fem Via» de l'Empordà (iniciis de Ciutadans pel Canvi), que en aquell moment començava a aglutinar suports, extra PSC, per aconseguir que Pasqual Maragall fos el següent president de la Generalitat de Catalunya.

A mi em va tocar parlar al mas Ventós, a tocar Sant Pere de Roda, i la M. Àngels va poder venir només a l'hora de dinar. Havent dinat, i després de diferents parlaments que varen acabar amb el de Pasqual Maragall, en un moment en que estàvem parlant ell i jo, se'ns va acostar la M. Àngels i ens va dir, mig en broma, que estava molt enfadada ja que no m'havia pogut sentir parlar a mi. I dirigint-se a en Pasqual es va explicar i justificar dient que li agradava sentir-me perquè sempre parlava d'ocells, però que ell també li agradava molt. I pel que fa a mi tenia tota la raó, ja que crec que mai de la vida he fet cap xerrada ni conferència en què, en un moment o altre, no parli d'ocells, i ara encara ho faig més, des que ella m'ho va descobrir.

Aquell mateix dia vàrem estar parlant una bona estona, interessada com estava sempre pels ocells. A la M. Àngels li agradava sentir com evolucionava l'avifauna dels Aiguamolls, o de

>> Dues imatges d'una colònia de gavotí emplomallat (*Aethia cristatella*) i de frarets banyuts (*Fratercula corniculata*) a les illes Talan, al mar d'Okhotsk.

l'Empordà i de Catalunya en general, i de vegades li resolvia alguna consulta sobre alguna espècie en concret. Ella em va explicar que cada cop li agradaven més els ocells, i que per ajudar a protegir-los s'havia fet sòcia de BirdLife International, una cosa que realment em va sorprendre gratament i per la qual la vaig felicitar efusivament. I em va dir que seguia molt les seves publicacions i les notícies sobre ocells en perill al món. «Fantàstic!», li vaig dir. I es va continuar interessant per la nostra obra *Handbook of the Birds of the World*, que en aquell moment ja anava pel volum cinquè i que estàvem tirant endavant a través de Lynx Edicions, amb els amics Josep del Hoyo i Ramon Mascort, amb el suport i reconeixement precisament de BirdLife International.

El viatge a Yellowstone l'abril del 1999 i la trucada

L'estiu anterior, el 1998, hi havia hagut uns grans incendis a la Catalunya central, i en una de les llavors freqüents trobades amb Pasqual Maragall, ell em va proposar per encapçalat una visita a Yellowstone i els llocs de comandament per la lluita contra els incendis forestals, convidats pel govern dels Estats Units. Es tractava d'intentar aplicar alguna cosa a Catalunya, sobretot la part didàctica de consciència

ambiental, que a Yellowstone havien aconseguit dissenyant uns itineraris que començaven per un bosc viu i acabaven en un de ben cremat. El viatge va ser realment molt profitós, i amb l'Anna Duocastella, de Castelltallat, i diversos expedicionaris més, vàrem dissenyar un itinerari pedagògic per les seves terres acabades de cremar.

La visita als EUA era a finals d'abril del 1999, i just el 23, per Sant Jordi, moria la M. Àngels. A Figueres de seguida es va mobilitzar un grup per organitzar un acte d'homenatge que, a part de diferents parlaments, havia de tenir com a eix central un vídeo amb imatges sobre temes que l'havien interessat, i a mi

Parlant per telèfon sobre el suport i estima que sempre havia manifestat la M. Àngels pels Aiguamolls, se'm va trencar la veu per l'emoció, cosa que se'm notava al vídeo resultant

em tocava parlar dels Aiguamolls, però no hi podia ser els dies de gravació perquè seria fora, de viatge. Com que no volia ni podia renunciar a l'agraïment públic a la M. Àngels pel suport a la defensa dels Aiguamolls, vàrem pactar amb els organitzadors que em trucarien als Estats Units, i les meves paraules serien gravades a distància.

El dia de la conferència telefònica era a un hotel de Boise, capital de l'estat d'Idaho, i per les coses de la diferència horària em vaig haver de posar el despertador a les 6 del matí, per estar ben preparat i poder atendre adequadament la trucada. Parlant per telèfon sobre el suport i estima que sempre havia manifestat la M. Àngels pels Aiguamolls, se'm va trencar la veu per l'emoció, cosa que se'm notava al vídeo resultant. Però el que va passar just després, que fins ara em resistia a explicar, pels sentiments que hi van lligats i per la màgia que implica, per dir-ho d'alguna manera, encara ara m'emociona, m'humiteja els ulls i em fa posar la pell de gallina.

Era a un dels pisos alts de l'hotel, i quan vaig penjar el telèfon tenia els ulls ben enaiguats. En aquell moment podia veure perfectament com començava a sortir el sol per l'horitzó, i vaig sentir el crit inconfusible d'una volada d'oques del Canadà (*Branta*

>> Grup d'oques del Canadà (*Branta canadensis*).

canadensis) que volaven per sobre de la ciutat a tocar l'hotel, i una es va separar una mica del grup i va venir a fregar, va arribar a tocar amb una de les seves ales, la finestra de la meua habitació. Va anar ben bé així, ho puc jurar, i pel cúmul de sentiments presents en aquell moment i en aquella època, em vaig posar a plorar d'emoció, com un nen, i després a riure plorant. La M. Àngels, o una oca enviada per ella, m'havia vingut a donar ànims i suport després d'aquella trucada. És la màgia dels ocells o alguna cosa més complicada, i no hi trobo cap explicació diferent.

I els versos que mai em vaig atrevir a ensenyar-li

Un dia recordo que li vaig dir a la M. Àngels que volia fer un llibre com *Els ocells amics*, de Josep M. de Sagarra, però parlant més dels ocells grossos, els d'aiguamoll, ja que Sagarra parla bàsicament de petits ocells boscos. I ella em va contestar: «Que atrevit!». Quina resposta més sàvia, i quina pretensió tan

realment atrevida la meua, que ara justifico pels meus vint anys del moment. Potser per això mai em vaig atrevir a ensenyar-li uns versos que havia començat a fer, en aquells anys d'aiguamolls i enamoraments, que vaig dedicar a la Zeta el 1977.

Posats a vèncer aquella vergonya de la qual parlava abans, també vull dedicar aquells versos a la M. Àngels, amb el permís i l'absoluta complicitat de la Zeta:

...i vaig sentir el crit inconfusible d'una volada d'oques del Canadà que volaven per sobre de la ciutat a tocar l'hotel, i una es va separar una mica del grup i va venir a fregar, amb una de les seves ales, la finestra de la meua habitació

«A la maresma, cada matí,
els joncs en fan perles de la rosada,
els martinets festegen de blanc els tamarius,
i els fumarells pentinen l'encara adormida aigua,
amb llurs pintes de ploma i argent.

Tot es mou, tot és bonic, tot és vida,
la vida bull a la maresma».

Estimada M. Àngels, moltíssimes gràcies per la teua amistat i pel suport en la lluita pels Aiguamolls. I gràcies també per l'estima que vas anar transmetent –i encara ho fas– pels ocells i la Natura en general. I espero que sempre més, en moments màgics i únics, quan visqui espectacles inoblidables de la mà dels ocells, em vingui el teu record. I si no, pots fer com avui, quan m'has enviat un immens i preciós albatros viatger (*Diomedea exulans*) a quasi fregar-me altre cop la finestra, en aquest mar brau d'escuma blanca pel qual estem navegant.

Jordi Sargatal Vicens
és ornitòleg.